

Artgönderim Unsurlarından Gönderge Yinelenmesinin Kutadgu Bilig'deki Kahramanlar Açısından Değerlendirilmesi

Hatice Parlak*

Özet: Dile ait görevli ve anlamlı birimlerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan metinlerde yinelemeler, içerik bağlantısının kurulmasını sağlayan önemli unsurlardan biridir. Metinlerdeki anlamın oluşmasında, anlatıdaki bazı durumların, nesnelerin ya da kişilerin tekrarı, değişimi, dönüşümü ve noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesi oldukça önemli görevler üstlenir. Nazım esasına göre kaleme alınan ve geniş hacimli bir eser olan Kutadgu Bilig'de bütünlüğün ve istikrarın sağlanmasında metindeki şahıs kadrosunun görevleri dikkat çekmektedir. Bunun için biz bu çalışmamızda bir hikâye çatısı etrafında yazılan Kutadgu Bilig'deki özellikle dört sembolik kahramanın; gönderimde bulunulan ikinci derecedeki kahramanların metin boyunca ne şekilde, hangi kelime ya da kelime grupları ile yinlendiğini ortaya koymaya, bu göndermeleri tablolar halinde göstererek ortak ve farklı olan göndermeleri tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Gönderge, yineleme, artgönderim

Considerations Reference of Anaphora Repeat Evaluation in Terms Kutadgu Bilig Heroes

Abstract: In texts which have been composed by gathering functionary and meaningful units of language together, repetitions are among the most significant elements that enables content relation. The repetition, change and transformation of some situations, objects or characters in the narration and repetition of events including point variation undertake important duties in formation of meaning in texts. In Kutadgu Bilig, which has been written in verses and has a wide volume, the characters in text have very significant roles in providing coherence and stability. Consequently, in this study, we try to put forward how and with which words or phrases especially the four symbolical characters in Kutadgu Bilig and secondary characters which have been referred, has been repeated throughout the text and to detect common and different references through showing this references in tables.

Key Words: Reference, repetition, anaphora

---

* Dr. Gazi Üniversitesi Türk Dili Öğretmeni h_parlak@yahoo.com, hparlak@gazi.edu.tr

1. Göndergenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim

Metinler, dile ait kuralların düzenlenmesiyle oluşturulan parçaların bir araya getirilmesi sonucu meydana gelen bir yapıdır. Bu yapı içinde hiçbir şey kendi başına ve bağımsız değildir. Metindeki her türlü dilsel yapı bir başkası ile kurduğu ilişkiye göre anlam kazanmaktadır. Metinde birbiriyle anlam yönünden bağlı diziler, bütünü bir parçası olarak diğerleriyle ilişki içindedir. Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelere ya da kişilerin değişimi, dönüşümü ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesiyle oluşur (Günay 2003: 61). Bu yinelemeler metnin bütünlüğü içinde değişiklik gösterebilir. Metinde, kimi zaman anlatıdaki kişilerin adlarının tekrar edilmesi, kimi zaman değişik olayların benzer biçimde anlatı içinde geçmesi söz konusudur. Eylem içindeki kahraman, bir nesne ya da uzamın metinde tekrarı sayesinde cümleler arasında bağıntı sağlanır.

Metinlerdeki yüzey yapının kısa bir dizge içerisinde yer aldığı durumlarda, bağdaşıklığı oluştururken unsurlar birbiriyle çok yakın bağlar kurarken daha geniş bir alana yayılmış metinlerde bağdaşık, önceki bilgilerin ve kalıpların yinelenmesi ile sağlanmaktadır. Yineleme, unsurların tam bir geri dönüşünü gerektirir. Metin yazarı metne yöneltilebilecek itirazları ya da metindeki belirsizliği ortadan kaldırmak istediğinde, temel dildeki aynı öğelerin farklı kullanımlarını içeren kısmi yinelemeyi, aynı yapının farklı öğelerle kullanılmasını sağlayan paralelizmi, görünürde farklı unsurlar arasında yaklaşık olarak bulunan ve kavramsal eş değerlilik aracılığıyla elde edilen açıklamayı kullanır. Yineleme, aslında metinde verilen bilgilerin bir anlamda azaltılması anlamını da taşımaktadır (Dressler 1981: 56).

Yineleme, cümlelerin birbiri üzerine eklenmesi ile oluşturulan metne yeni bilgi eklemekten ziyade eski bilginin tekrar edilmesidir. O yüzden metne yeni bir bilgi eklenecek olsa bile bu oldukça sınırlıdır.

Metinler uzun bir dizi içinde yer aldığı için metindeki yapının ve örneklerin nasıl kullanıldığını gösteren yöntemler olması gerekir. Bu yöntemler hem materyaller hem de bu materyallerin işlenmesi ile ilgili tasarrufa ve dengeye katkıda bulunur. Bu yöntemlerden biri olan kısmî yineleme, daha önce kullanılan materyallerin farklı derecelerde değiştirilmesini sağlayarak unsurların ve örneklerin doğru tekrarını ortaya koyar. Aynı yapının ortaya konması olan paralelizm ise aynı yapının yeni unsurlarla doldurulmasını sağlar (Dressler 1981: 48, 49). Doğan Günay iyi düzenlenmiş bir metinde gereksiz yinelemelerin olmadığını, az kullanılan sözcüklerin tercih edildiğini ve soyut kavramları belirten sözcüklerin sıkça kullanıldığını dile getirmiştir (Günay 2003: 56).

Yinelemeler bağdaşıklık yapısı oluştururken metnin içerik bütünlüğünü sağlamada da belirgin değerler yüklenmektedir. Bu tür yinelemeler bağdaşıklık

sağlamanın ötesinde açık bir pekiştirme işlevi yerine getirmektedir (Uzun 1995).

Kutadgu Bilig (KB) 82 bölüm ve 6645 beyitten oluşan oldukça hacimli bir eserdir. Eserdeki beyit sayısının fazlalığına rağmen eserde yer alan kahramanların sayısı oldukça azdır. Dört karakter üzerine kurulan bu eserde, başlangıçta tek bir karakterden bahsedildiği görülür. Esere Kün Togdı (hükümdar)'nın tanıtımıyla başlayan yazar bu bölümde, Kün Togdı'nın ağzından: "Memleketin her işini kendim yapamam, yanımda bu işleri yapabilecek biri bulunmalıdır." (KB 422); "Bana şimdi seçkin, akıllı, bilgili ve maharetli bir adam lazımdır." (KB 423) sözlerini söyleyerek Ay Toldı karakterinin kitaba dahil olması için zemin hazırlar. Ay Toldı adında her türlü fazileti öğrenmiş, akıllı, bilgili ve zeki ve iyi gönüllü genç bir delikanlı vardır. Hükümdarın hizmetine girmek üzere yollara koyulan Ay Toldı, Küsemış ve Has Hacib sayesinde hükümdarın karşısına çıkar ve Kün Togdı'nın veziri olur. Sahneye, bir süre hükümdara hizmet ettikten sonra hastalanan ve ölmek üzere olan Ay Toldı'nın oğlu Ögdülmiş girer. Babasının ölümünden sonra hükümdara vezirlik eden Ögdülmiş, eserde adı en çok geçen kahramanlardan biridir. Ögdülmiş'in hizmetinden memnun olan hükümdar onun kadar iyi ve faziletli birinin daha kendisine yardım etmesini ister. Bunun üzerine Ögdülmiş hükümdardan aldığı mektupla akrabası Odgurmuş'ın yanına gider. Dünyadan elini eteğini çeken ve bir dağ başında günlerini ibadet etmekle geçiren Odgurmuş, padişahın davetini kabul etmez; ancak onu ziyaret ederek hükümdara öğütte bulunur. Odgurmuş esere dâhil olduktan sonra sahnede üç kişi vardır. Kün Togdı, Ögdülmiş ve Odgurmuş. Eser, Odgurmuş'ın ölmesi ve dünya devlet işlerinin düzene girmesiyle son bulur. Metne dahil olan karakterlerin ölüm sebebiyle eserden çıktığı görülmektedir.

Eserde yer alan karşılıklı konuşmalar şu kahramanlar arasında geçer:

1-	Ay Toldı	-	Küsemış
2-	Ay Toldı	-	Has Hacib
3-	Kün Togdı	-	Has Hacib
4-	Kün Togdı	-	Ay Toldı
5-	Ay Toldı	-	Ögdülmiş
6-	Kün Togdı	-	Ögdülmiş
7-	Ögdülmiş	-	Odgurmuş
8-	Odgurmuş	-	Kün Togdı
9-	Ögdülmiş	-	Hizmetçi
10-	Hizmetçi	-	Haberci
11-	Kumaru	-	Ögdülmiş

Bir nasihatname özelliği taşıyan bu eserde bilgiler ve öğütler yukarıda verilen olayların öncesinde ya da sonrasında kahramanların karşılıklı konuşmalarıyla metin çözücüyü iletilmektedir. Tanrıya bağlı bulunma, ölümü ve ahreti unutmama, akıl ve bilgiye değer verme, çocukları okutma, dinlemek ve okumakla bilgi edinme, her işte doğruluk arama, temiz düşünce sahibi olma, dünyaya ve geçici zevklere düşkün olmama, dile boğaza, nefse hâkim olma; zor kullanmaktan, hırsızlıktan, yalandan, içkiden, haksızlıktan, kaba sözden, dedikodudan, gevezelikten, acelecilikten kaçınma; sabırlı, cömert, hayırsever olma; yapılan bir iyiliğe karşılık beklememe; disiplin, doğru yasa, düzen ve adalet sağlama; iffet ve namusa sınıksız bağlı olma; kötü arkadaş edinmeme ve bozgunculara katılmama; büyüğe saygı, çocuklara şefkat, hizmetçilere de insaf gösterme; gelenek ve göreneklere bağlı bulunma; her işte ılımlı davranma; hesaplı iş görme; daima ağır başlı, tok gözlü, alçak gönüllü olma; iyi ad bırakmaya çalışma (Dilaçar 2003: 157) genel hatlarıyla KB'de okuyucuya verilen öğütler arasında yer almaktadır.

Metinde; Küsemış, Has Hacib, hizmetçi, haberci ve Kumaru'nun konuşmaları oldukça azdır. Yardımcı karakter olma işlevini yüklenen bu kahramanların temel görevi, ana kahramanlar arasındaki diyaloga ve yeni bir olayın başlamasına aracı olmaktır. Küsemış ve Has Hacib sayesinde Kün Togdı ve Ay Toldı tanışır. Hizmetçinin getirdiği haber sayesinde Ögdülmiş Odgurmuş'ı görmeye gider ve Ogdurmuş'ın ölüm haberini yine bu kahramanlardan biri olan Kumaru getirir.

Kitabın ana kahramanları Kün Togdı, Ay Toldı, Ögdülmiş ve Ogdurmuş adı, gerek beyitlerde, gerekse de her bölüm için ayrı ayrı verilen başlıklarda sık sık geçer. Metinde her bölüm için, bölümdeki kahramanlar konuşmaya başlamadan önce *İlig Sualı Ay Toldıka, Ay Toldı Cevabı İligke, Ay Toldı Sualı İligke, İlig Cevabı Ay Toldıka, Ögdülmiş Sualı Ay Toldıka, Ay Toldı Cevabı Ögdülmişke* vb. gibi başlıklar kullanılmıştır. Bu sayede kahramanların konuşması birbirinden ayrılmıştır. Bu tip başlıklar kahramanların konuşmasını birbirinden ayırırken metindeki bütünlüğün sağlanmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Kahramanların düşünce ve tavırlarından yola çıkılarak ideal insan portresinin çizildiği bu eser, bu sembolik şahsiyetlerin metin boyunca tekrar edilmesi sayesinde bir süreklilik arz etmektedir. Metnimizde, kahramanların adının doğrudan geçtiği beyitler, kitaptaki bölüm başlıkları hariç tutularak verilmeye çalışılacaktır.

1159. beyitle birlikte sahneye Ögdülmiş girmiştir ve ondan sonra Ay Toldı adına sadece bir beyitte rastlanır. Ay Toldı artık kitabın kahramanlarından biri değildir. 1159. beyitten itibaren esere dâhil olan Ögdülmiş kitabın sonuna kadar yer alan kahramanlardan biridir. 3148. beyitten itibaren metne dâhil olan Ogdurmuş da neredeyse kitabın sonuna kadar yer alan kahramanlardandır.

Ancak o da Ay Toldı'da olduğu gibi ölünce hikâyeden ayrılmıştır. Eserin asli kahramanları Kün Togdı ve Ögdülmiş'tir.

Kün Togdı	Ay Toldı	Ögdülmiş	Odgurmuş
7	110	184	78

Eserin başından sonuna kadar metinde yer alan Kün Togdı adı kitapta 7 defa geçmektedir. Eserin merkez karakteri olmasına rağmen Kün Togdı adının metinde bu kadar az geçmesinin sebebi, Kün Togdı adı ile temsil edilen kişinin adının değil unvanın kullanılmış olmasıdır. O dönemde hükümdar için kullanılan en önemli sözcük ilig ve beydir. *İlig ve bey* adı metinde sık sık yinelenmektedir.

Metinde isimlerin doğrudan yinelenmesinin yanı sıra her kahraman için farklı isimler ve hitaplar kullanılarak aynı kahramana gönderimde bulunulmuştur. İçeriği pekiştirerek metindeki istikrarı sağlayan bu özellik, metindilbiliminde göndergenin yinelenmesi olarak adlandırılmaktadır. Eserde kahramanlara yapılan gönderimler şu şekildedir:

1. 1. Kün Togdı'ya Yapılan Gönderimler: Metinde hükümdarı temsil eden Kün Togdı'ya onun vasıflarını ortaya çıkaracak şekilde gönderimde bulunulmuştur. Hükümdar, devletin başında bulunan en üstün kişidir. O, hem töre koyucu hem de bu törelerin uygulanmasını sağlayan en yetkili kişidir. Diğer insanlar ona hizmet etmek için vardır. Onun üzerindeki tek güç Tanrı'dır Türk devlet töresinde hükümdar Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden hükümdara yapılan gönderimler incelendiğinde hizmetkâr ve bey arasındaki statü farkı da ortaya çıkmış olur. Metindeki gönderimler:

Tablo 1

Kün Togdı'ya Yapılan Gönderimler:

KARAHANLI TÜRKÇESİ	GEÇTİĞİ BEYİT	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
Kutlug kişig	668	<i>Devletli Kişi</i>
Atlıg kişig	668	<i>Namlı Kişi</i>
Ay kozı	695	<i>Ey Yavrum</i>
Ay ilig kutı	720, 907, 1969, 2037, 2983	<i>Ey Devletli Hükümdar</i>
Begler begi	893, 958	<i>Beyler Beyi</i>
Budun başçısı	894, 3005	<i>Halkın Başında Bulunan Kimse</i>
Ay ıduk kut	939	<i>Ey Aziz İkbal</i>

Ay edgü törü	939	<i>Ey İyi Kanun</i>
Ay beg	1658, 2145, 2975	
Ay bilig ordusu	1658	<i>Ey Bilgi Hazinesi</i>
Ay kişilerde yig	1658	<i>Ey İnsanların İyisi</i>
Ay kılkı silig	1970, 2466	<i>Ey Yumuşak Huylu</i>
Ay бүгү	2033	<i>Ey Hakim</i>
Ay ilig	(2068, 2071, 2509, 2525, 2970, 2994, 3755, 3782, 3786, 3791, 5342)	<i>Ey Hükümdar</i>
Ay atlıg külüg	2081	<i>Ey Namlı Meşhur</i>
Ay biliglig kişi	2090	
Ay unur	2143	<i>Ey Kudretli</i>
Aya beg boluglı budunka ulug	2967	<i>Ey Halkın Büyüğü ve Bey Olan Kimse</i>
Ogul	3010	
Ajun başlamış bütrü basmış ili hakan tili	3126	<i>Dünya Hakimi ve Bütün Memleketleri İdarisi Altına Almış Olan Hakan Ne Der Dinle</i>
Ay ilde ulug	3515	<i>Ay Memleketin Büyüğü</i>
Ay külüg	3517	<i>Ey Şöhretli</i>
Ay tetig	3731	<i>Ey Zeki</i>
Ay dünya begi	3744	
Ay ersig akım	3746	<i>Ey Cömert Yiğidim</i>
Ay bilge ukuşlug amul	3752	<i>Alim, Akıllı, Durmuş-Oturmuş ve Temiz Kalpli İnsan</i>
Ay ilçü başı	3763, 4078	<i>Ey Büyük Hükümdar</i>
Aya aslı beg	3764	<i>Ey Asil Bey</i>
Ay körklüg yüzüm	5335	<i>Ey Güzel Yüzlüm</i>
Ay botu	5342	<i>Ey Yavrum</i>

KB’de yazar, Kün Togdı’ya gönderim yaparken hükümdarın gücünü, kudretini, cömertliğini yiğitliğini, bilgisini, zekâsını, tabiatını, şöhretinin büyüklüğünü vb. ortaya koyacak kullanımları tercih etmiştir. Ancak Kün Togdı’ya yapılmış gönderimlerden üçü dikkat çekici bir özelliğe sahiptir.

Yayıg ermez erse bu devlet özi

Ne edgü neng erdi bu kut ay kozi (KB 695)

“Ey kuzum, bu ikbal ne güzel şey olurdu, eğer devlet döneğ olmasa idi.”

Bu beytin yer aldığı bölümde Ay Toldı hükümdara devlet sıfatının neler olduğundan bahseder. Bu yüzden buradaki “ay kozı” hitabı Kün Togdı’ya gönderimde bulunmaktadır. Ancak hükümdarın emri altında olan birinin ona, “Ey kuzum” diye hitap etmesi şaşırtıcıdır. Yazar, belki de burada Ay Toldı ile hükümdar arasındaki samimiyeti ortaya koyarak arada bir baba oğul ilişkisi olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ancak yazar Ay Toldı’yı tasvir ederken; *“Sakin tabiatlı, akıllı, bilgili, zeki ve iyi gönüllü genç bir delikanlı idi.”* (KB 463) cümlesini kullanır. Ay Toldı yazarın bahsettiği gibi genç biri ise hükümdara “ey yavrum” şeklinde hitap etmesi düşünülemez. Aynı şekilde:

*Uçuz tutma erdemni öğren **ogul***

Bu erdem yorıkı örüng kuş teg ol (KB 3010)

“Ey oğul fazileti kıymetsiz sayma, öğren; bu faziletlerin tabiatı ak kuşa benzer.”

Ögdülmiş’in hükümdara hizmetkârların beyler üzerindeki haklarının neler olması gerektiğini söylediği bölümde yer alan bu beyitte, Ögdülmiş hükümdara hizmetkârları ve onların özelliklerini sayar, dünya hâkimine binlerce fazilet gerektiğini, dünya hâkiminin bu faziletleri ile cihanı elde ettiğini (KB 3009) söyledikten sonra, hükümdara “ogul” hitabını kullanarak bu beyitle bir önceki beyit arasında bağlantı kurar. Ögdülmiş gibi genç aynı zamanda hükümdara vezirlik yapan bir kahramanın hükümdara “ogul” şeklinde hitap etmesi oldukça ilginçtir.

Bizing kopgumızni küder bu kutu

*Küder kelgümüzni olar **ay botu** (KB 5342)*

“Bu nesil bizim kalkmamızı bekliyor; ötekiler ise, bizim gelmemizi bekliyorlar, ey yavrum.”

Odgurmuş’in hükümdara tavsiyede bulunduğu bölümde yer alan bu beyitte Odgurmuş, hükümdara hitaben *ay botu* yani *ey yavrum* demiştir. Odgurmuş’in bu hitabı Ay Toldı ve Ögdülmiş’dekine nazaran belki biraz daha kabul edilebilir bir özellik taşımaktadır. Odgurmuş hükümdarın hizmetinde değildir ve sufi karakterini temsil etmek üzere esere yerleştirilmiştir. Bir din büyüğü olması sebebiyle böyle bir kullanım Ay Toldı ve Ögdülmiş’te olduğu kadarıyla yadırganacak bir mahiyet arz etmemektedir.

Kitaptaki üç kahramanın da Kün Togdı’ya oğul diye hitap etmesinde, her ne kadar yazar düşüncelerini kahramanlar ağzından verse de, kahramanlarla yazar arasındaki sınırın kalktığını, üç kahramanın özelliklerinin bir noktada birleştiğini söylemek mümkündür.

1. 2. Ay Toldı'ya Yapılan Gönderimler: Yusuf Has Hacib, kitabın adını açıkladığı bölümde, Ay Toldı için mübarek saadet güneşi onunla parlar demektedir.

*Basa aydım emdi bu ay toldını
Aningdın yaruyur ıduk kut küni (KB 354)*

*Bu kün togdı tigli törü ol köni
Bu ay toldı tigli kut ol kör anı (KB 355)*

Yusuf Has Hacib bu beyitle, Ay Toldı'nın kutu temsil etmek üzere metne yerleştirildiğini ifade etmiştir. *Kut* sözcüğü günümüz Türkçesine talih, baht ve saadet olarak aktarılmaktadır. Ay Toldı esas itibariyle talihin temsilcisidir. Eski Türk geleneklerinde sadece kut sahibi olan kişi tahta çıkabilmekte, bir kişiye kut vermek de Tanrı'nın iradesinde bulunmaktaydı. Hükümdarlık ideolojisinde kut önemli bir yere sahiptir; ancak kuttan daha önemli olan şey, talihi olduğu için tahta çıkan hükümdarın kutun kararsızlığından kendini kurtarması ve iktidarını sürdürmesidir. Kutun devam ettirilmesi de ancak akılla mümkündür. Kutun bir kişiye verilmesi değil, akılla devam ettirilmesi uzun bir süreci kapsar. Belki de bu yüzden Ay Toldı eserde en az yer alan kahramanlardan biridir.

Tablo 2

Ay Toldı'ya Yapılan Gönderimler

KARAHANLI TÜRKÇESİ	GEÇTİĞİ BEYİT	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
Kul tapugçı	590	<i>Kul, hizmetkar</i>
Tapnur er	619	<i>Hizmetkar</i>
Erde başı	752	<i>İnsanların ileri geleni</i>
Bulmuş er	764	<i>Bulduğu er</i>
Könglüm tokı	801	<i>Gönlümü doyuran</i>
Ay unur	810	<i>Becerikli insan</i>
Ay külüg	852	<i>Ey namlı insan</i>
Ay tetig	883	<i>Ey zeki insan</i>
Ay ulug	931	<i>Ey büyük, ulu insan</i>
Ay yigit	932	<i>Ey yiğit</i>
Ay bilir	996	<i>Ey bilgili</i>
Biliglig ukuşlug bögü	997	<i>Bilgili ve akıllı hakim</i>
Ay bilge tetig	1188	<i>Ey zeki alim (Öğdülmiş'in babasına hitabı)</i>
Ogullug kişi	1222	<i>Çocuk sahibi kişi</i>

Ay Toldı'ya gönderimde bulunulurken genellikle onun bilgisini, aklını, hünerini, büyüklüğünü vb. vurgulayacak sözcükler tercih edilmiştir. Ay Toldı'ya yapılan gönderimler vasıtasıyla onun hükümdar karşısındaki yerini anlamak mümkündür. Ay Toldı hükümdara *beg*, *ilig* sözcükleriyle kendisine ise *kul*, *tapuççı* (kul, hizmetkâr) sözcükleriyle gönderimde bulunmuştur.

1. 3. Ögdülmiş'e Yapılan Gönderimler: Yusuf Has Hacıb'in eserinde de ifade ettiği gibi, *Basa aydım emdi kör ögdülmişig / Ukuş atı ol bu bedütür kişig* (KB 356), metne akli temsil etmek üzere yerleştirilen Ögdülmiş, metinde en çok gönderim yapılan kahramanlardan ikincisidir. Ay Toldı'nın "oğlum", Ogdurmuş'un "kadaş" (*kardeş*), "adaş" (*arkadaş*) sözcükleriyle gönderimde bulunduğu Ögdülmiş, devlet yönetimine dahil olan kişilerin sırasıyla bey, vezir, kumandan, hacib, kapıcıbaşı, elçi, kâtip, hazinedar, aşçıbaşı, içkicibaşı ve hizmetkârların nasıl olması gerektiğini Kün Togdı ile yaptığı konuşmalarda ortaya koymuştur. Ögdülmiş de babası gibi devlet yönetiminde görev alan kahramanlardan biridir. Ancak devlet yönetimi ile ilgili bilgiler Ay Toldı ağzından değil Ögdülmiş ağzından verilmektedir. Bu Ögdülmiş'in metinde akli temsil etmek üzere bulunmasından kaynaklanmaktadır. İnsanın iyi bir devlet düzeni ve iyi bir hayat sağlaması aklın önderliğinde yapacağı bir iştir. Ayrıca Ögdülmiş, devlet kademesinde görev alacak kişilerin bilmesi ve uygulaması gereken kuralları Ogdurmuş ile yaptığı konuşmada ortaya koymuştur. Ögdülmiş, beylere nasıl hizmet edileceği, kapıdaki hizmetkârlarla nasıl geçinileceği; avam, âlim, Ali evladı, tabipler, efsuncular, rüya tabircileri, müneccimler, şairler, çiftçiler, satıcılar, hayvan yetiştirenler, zenaat erbabı ve fakirler ile nasıl münasebet kurulacağı; nasıl eş seçileceği, çocukların nasıl yetiştirileceği, hizmetçilere nasıl muamele edileceği, ziyafete gitme adabının nasıl olacağına dair Ogdurmuş'a bilgi vermiştir. Ögdülmiş'in eserde yer aldığı bölümlere dikkat edildiğinde kitabın siyasetnâme olma tarafının ağır bastığı görülmektedir. Ögdülmiş ağzından iyi bir devlet düzeni ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu yüzden Ögdülmiş'e *ilçi başı*, *aslı kişisi*, *unur*, *yalnguk uzı*, *böke*, *bilgem* gibi gönderimlerde bulunulmuştur.

Tablo 3

Ögdülmiş'e Yapılan Gönderimler

KARAHANLI TÜRKÇESİ	GEÇTİĞİ BEYİTLER	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
Ay oğul	1591, 1656	<i>Ey oğul</i>
Ay aslı kişisi	1596	<i>Ey asil insan</i>
Ay ilçi başı	1598	<i>Ey devlet adamı</i>
Ay tonga	3125, 5987, 6066	<i>Ey mert yiğit</i>

Ay kılkı köni	3133	<i>Ey dürüst tabiatlı</i>
Ay unur	3134, 6069	<i>Ey kudretli</i>
Ay kadaş	3349, 3577, 3644, 3151, 3804, 3811, 4973, 5721, 5976, 6052, 6287	<i>Ey kardeş</i>
Ay külüg	3355	<i>Ey namlı</i>
Ay yalnguk uzı	3361	<i>Ey insanların mahiri</i>
Ay körki	3451	<i>Ay gibi güzel yüzlü</i>
Ay böke	3545	<i>Ey kudretli insan</i>
Ay ilde ulug	3576	<i>Ey memleketin büyüğü</i>
Ay adaş	3577	<i>Ey arkadaş</i>
Aya er sakı	3580	<i>Ey insanların ihtiyatlısı</i>
Ay kılkı tüzün	3588	<i>Ey yumuşak huylu</i>
Ay köngli tirig	3642, 5746, 6069	<i>Ey diri gönüllü</i>
Ay kılkı silig	4898	<i>Ey temiz tabiatlı</i>
Ay kızgu enge	4938	<i>Ey bahtiyar insan</i>
Ay körklüg yüzüm	5748,	<i>Ey güzel yüzlüm</i>
Ay köngli yakın	5963	<i>Ey gönlü yakın</i>
Ay bilgem	5965	<i>Ey bilgem</i>
Ay kılkı tüze	5966	<i>Ey temiz kalpli</i>
Ay işim tuşum	6047	<i>Ey dostum</i>
Ay kılkı arıg	6055	<i>Ey temiz kalpli</i>
Ay bağırsak kadaş	6180	<i>Ey merhametli kardeşim</i>
Aya köngli tüz	6184	<i>Ey temiz kalpli</i>
Ay bilgi tamam	6185	<i>Ey kemal sahibi</i>

1. 4. Odgurmuş'a Yapılan Gönderimler: Kitabın girişinde yazar, *Aningda basası bu odgurmuş ol / Munı 'akibet tip özüm yöremiş ol (KB 357),* sözleriyle Odgurmuş'ı, metne akıbeti temsil etmek üzere yerleştirdiğini ifade etmiştir. Onun akıbeti temsil etmesiyle metne en son yerleştirilen ana kahraman olması arasında paralellik mevcuttur. KB'nin yazılma sebebini Yusuf Has Hacib, her iki dünyada insanı mutlu edecek bilgiler göstermek olarak açıklamıştır. Kün Togdı ve Ögdülmiş arasında geçen konuşmalar, bu dünyada mutlu ve başarılı olma bilgisini ortaya koyarken gerek Kün Togdı'nın gerekse de Ögdülmiş'in Odgurmuş ile yaptığı konuşmalar, insanların diğer dünyada yani ahirette nasıl mutlu olacaklarına dair bilgiler içermektedir. Odgurmuş'a yapılan gönderimler:

Tablo 4*Odgurmuş'a Yapılan Gönderimler*

KARAHANLI TÜRKÇESİ	GEÇTİĞİ BEYİTLER	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
Ay tetig	3197	<i>Ey zeki insan</i>
Ay körklüg yüzüm	3201	<i>Ey güzel yüzlüm</i>
Ay kılkı tüzün	3242	<i>Ey asil tabiatlı</i>
Ay böke	3264	<i>Ey pehlivan</i>
Ay yüzüm	3274	<i>Ay yüzlüm</i>
Ay ersig tonga	3470, 4126, 4138,	<i>Ey mert yiğit</i>
Sevmiş kişi	3516	<i>Sevmiş insan (Ögdülmiş kendisine gönderimde bulunmaktadır)</i>
Ay köngli yazı	4047	<i>Ey iyi kalpli</i>
Ay adakın yorıglı	4124	<i>Ey gezip dolaşan</i>
Ay kılkı tüzün	4124	<i>Halim tabiatlı insan</i>
Ay bügü	4129, 4502, 5999, 6010	<i>Ey hakim</i>
Ay silig	4130	<i>Ey temiz kalpli</i>
Ay külüg	4136	<i>Ey namlı</i>
Aya koptaçı	4150	<i>Ey yükselen insan</i>
Kadaş	4397, 4980, 4988, 5816, 5959, 5975, 6012, 6030, 6288, 6326,	
Adaş	4397, 6012, 6030	
Aya erde baş	4486	<i>Ey erkeklerin ileri geleni</i>
Ay edgü kişi	4498	<i>Ey iyi insan</i>
Zahid	4976	
Ay tüzüm	4977	<i>Ey iyi kalpli</i>
Aya köngli kinge	4987	<i>Ey geniş yürekli</i>
Aya bagrı taş	4988	<i>Ey taş yürekli</i>
Ay can	5978	<i>Ey canım</i>
Aya köngli tüz	5985, 5989	<i>Ey temiz kalpli insan</i>
Ay kılkı örüg	5994	<i>Ey sakin tabiatlı</i>
Ay kılkı unur	6015	<i>Ey kudretli insan</i>
Ay kılkı kür er	6018	<i>Ey cesur insan</i>
Ay kılkı örüg	6023	<i>Ey mekin insan</i>

Odgurmuş'a yapılan *böke*, *ersig tonga*, *kılkı kür er* gibi bazı gönderimlerin tam olarak Odgurmuş'ı yansıttığı söylenemez. Belki Kün Togdı'ya da

Ögdülmiş'e de pehlivan, cesur insan gibi gönderimlerde bulunabilir, ancak Odgurmuş'un bu metinde yer almasının sebebi, diğer dünya ile bağlantı kurulmak istenmesidir. Pehlivanlık ya da cesur insan olma Odgurmuş'un taşıması gereken özelliklerden değildir. Bu durum, *böke, kılka kür er gibi* gönderimlerin, kahramanların özelliklerine göre değil beyitteki kafiyeye göre yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu metin, nazım olarak kaleme alındığı için vezin ve kafiyeye yazarı sınırlandırmıştır.

Sebeb bolgıl emdi manga edgüke
Bayat birge edgü sanga ay böke (3264)
Okıtçı mini ıdtı emdi sanga
Mini yalnguz idma ay ersig tonga (KB 3470)
Yana pişesin körse tüşte kör er
Angar ma yörüg yok ay kılka kür er (KB 6018)

1. 5. Büyüklere Yapılan Gönderimler: KB'de konular arasındaki devamlılığı ve istikrarı sağlayan en önemli yinelemelerden biri de yazarın, kahramanlar ağzından söylediği sözleri kuvvetlendirmek, bu sözlerin geçerliliği ve inandırıcılığını arttırmak için belki kendisinden daha önce belki de aynı dönemde yaşayan kişilere gönderimde bulunmasıdır. Gönderimde bulunulan kişilerin adı yerine özelliklerinin kullanılması, gönderimde bulunulan kişilerin kimliğini tespit etmeyi oldukça güçleştirmektedir. Yazarın gönderimde bulunduğu kişilerin vasıfları değişmekle birlikte yer aldıkları cümle ya da beyit genellikle aynı kalmaktadır. Metnin başından sonuna kadar yer alan kalıp beyitler şunlardır:

Negü tir eşit bu kutun kopmuş er (KB 602)
Eşit emdi bilge sözi ne tiyür(KB 613)
Mungar mengzetü keldi şair sözi (KB 739)
Ne edgü söz aymış köni er tili (KB 921)
Bu edgü tilegli negü tir eşit (KB 914)
Mungar mengzeyür körse öglüg sözi (KB 1246)
Takı munda yigrek ayur bu bilig (KB 4075)
İdi yakşı aymış bügü bilgi king
Ajunug sinaglı akı elgi king (KB 6488)

Bunlar arasında en çok kullanılanı *negü tir eşit...* kalıbıdır. Metinde bu beyitlerin önünde ve arkasında yer alan cümlelere dikkat edildiğinde bu beyitlerin kendisinin bir tekrar olmasının yanında öncesinde verilen bilgilerin tekrar edilmesine imkan sağladığı da görülmektedir.

Negü tir eşit emdi Türkçe mesel

Başında keçürmiş bu kökçin sakal (KB 667)

“Şimdi dinle, Türkçe bir atasözü, başından çok şeyler geçmiş olan bu ak sakallı ne der.”

Bu beyit öncesinde Ay Toldı'nın ağzından: *Dümdüz yerde top nasıl kendi kendisine yuvarlanırsa, saadet de öyledir, ben sıyrılıp giderim. (KB 662); Bugün ben bir devletim, ben bir topa benzerim, kim bana yaklaşırsa, ben onu yakalarım. (KB 664); Sen tekrar konuştun, ben de cevap verdim, sevgi ile bakınca yüzümü sakladım. (KB 665); Bununla sana kendi tabiatımı göstermek ve tabiatım kararsızdır buna inanma demek istedim. (KB 666)* şeklinde bilgiler verilir. Ay Toldı söylediklerini kuvvetlendirmek, inandırıcılığını arttırmak ve daha önce verdiği bilgileri bir nevi özetlemek için Türkçe bir atasözünü sözlerine şahit tuttuğunu 667. beyitle ortaya koyduktan sonra; *Ey devletli sen bu boş devlete güvenme, ey namı sen bu devlete inanma. (KB 668); Saadete inanılmaz, o vefazız ve dönektir; yürürken hemen uçar, ayağı kaygandır. (KB 670)* beyitlerine eski bilgileri tekrar etmiştir. Metinde bilgilerin tekrar edilmesini sağlayan bu beyitler her bölümde en az bir defa kullanılmaktadır.

Bilgilerin tekrar edilmesini sağlayan bu kalıp beyitlerde, kimi zaman gönderim yapılan kişinin bir büyük mü yoksa kahramanlardan biri mi olduğu hususunda tereddüt yaşamak mümkündür. Yazarın her zaman *bilge sözi, şair sözi, şartlar başı, uç ordu hanı* gibi kullanımları yoktur; kimi zaman yazar bölümlerde anlatılan konuya uygun olarak gönderimde bulunabilmektedir.

Negü tir eşitgil bilig birgüçi

Biligsizni bordun söküp tudguçı (2095)

“Bilgi veren ve bilgisizi yererek içkiden men eden insan ne der, dinle.”

Bu beyit Ögdülmiş, Kün Togdı'ya beyin nasıl olması gerektiği ile ilgili bilgi verdiği bölümde yer alır. Bu beyitten önce Ögdülmiş, beyin içki içmemesi gerektiği, içki içerse başına neler gelebileceği vb. ile ilgili bilgiler vermiştir. O yüzden burada yapılan gönderimin bir büyükten ziyade Ögdülmiş'in kendisiyle ilgili olduğunu düşünmekteyiz.

Negü tir eşitgil bagırsak kadaş

Yakınlık ulaglı köngüldeş adaş (3299)

“Akrabasına dostluk ve gönülden yakınlık gösteren şefkatli akraba ne der dinle.”

Bu beyit, Ögdülmiş ve Odgurmış arasında geçen bir konuşmada kullanılmaktadır. Metnin geneline bakıldığında *adaş ve kadaş* sözcüklerinin ya Odgurmış'a ya da Ögdülmiş'e gönderimde bulunmak için kullanıldığı görülür. O yüzden bu beyitte yazar, Ögdülmiş ağzından kahramanın kendisine

gönderimde bulunarak bir anlamda Odgurmuş ve Ögdülmüş arasındaki yakınlığı vurgulamıştır.

Negü tir eşitgil sakınuk odug

Yırak tur bu dünya tegürgey yodug (3552)

“Takva sahibi ve uyanmış olan insan ne der, dinle; uzak dur, bu dünya malının sana zararı dokunur.”

Yazar beyitte kullandığı *odug* uyanmış, her şeyin farkında olan insan, sözcüğüyle Odgurmuş’a gönderimde bulunmaktadır. Bu bölümde konuşan kişi Odgurmuş’tır, yani Odgurmuş kendisine gönderimde bulunmuştur.

Negü tir eşitgil ölügli kişi

Ölürde ulıp yirke çalmış başı (6177)

“Ölen ve ölürlen inleyerek başını yere vuran insan ne der, dinle.”

Odgurmuş kendisine gönderimde bulunarak hem daha önceki beyitlerde söylediklerini özetlemiş hem de sonraki beyitlerde neden bahsedeceğini ortaya koymuştur.

Metinde atalara, büyüklere yapılan gönderimler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5

Büyüklere Yapılan Gönderimler

KARAHANLI TÜRKÇESİ	GEÇTİĞİ BEYİT	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
Kutun kopmış er	602	İkbal ile yükselmiş kişi
Bilge sözi	613, 2491	Alim
Kökçin sakal	667	Ak sakallı
Alp er	691	Kahraman
Şair sözi	711, 2486	
Sınamış karı	723	Tecrübeli ihtiyar
Köni er	755	Doğru insan
Edgü tilegli	914	İyilik dileyen
Özin kısgan er	965	Diline hakim olan
Özin basgan er	965	Kendisine hakim olan
Öglüg sözi	1246	Akıllı insan
Sakınuk kişi	1266, 6478	Takva sahibi
Öglüg kişi	1270	Akıllı insan
Köni kılıkhg er	1290	Hareketi doğru olan insan
Seringen kişi	1318	Sabreden insan

Sınamış kişi	1336, 2088, 4480	<i>Tecrübeli kimse</i>
Bilig bilmiş er	1955	<i>Bilgiyi takdir eden</i>
Örüg ked köngüllüg sınamış kişi	1992	<i>Sakin, iyi gönüllü ve tecrübeli insan</i>
Yağıcı kür er	2019	<i>Düşmanını yenen cesur er</i>
Sakinuk tili	2100	<i>Takva sahibi</i>
Ukuşlug yig er, budunda talası biliglig beg er	2117	<i>Akıllı, insanların iyisi, halk arasında seçkin ve bilgili bey</i>
Ajun tutguçı	2141	<i>Dünyayı elinde tutan</i>
Ukuşlug sözi	2153	<i>Akıllı sözi</i>
Biliglig tetig	2167	<i>Bilgili ve zeki</i>
Kişi alçakı	2477	<i>Alçak gönüllü</i>
Bügü, bilge beg	2513	<i>Hakim ve alim bey</i>
Uç ordu hanı	2966	
Avuçğa sözi	2984, 4152,	<i>İhtiyarlar sözü</i>
Sartlar başı	3002, 5754	<i>Tüccar başı</i>
Örüng başlug er	3012	<i>Ak saçlı insan</i>
Şiir ayguçı	3211	<i>Şair</i>
Bilig birgüçi, bilig birle taat tapug kılguçı	3222	<i>Bilgi veren ve bilgi ile taat ve ibadet eden</i>
Kişi ödrümü	3244	<i>İnsanların seçkini</i>
Tejik bilgesi	3265	<i>İranlı alim</i>
Ukuşlug bügü	4074, 6061	<i>Akıllı ve hakim insan</i>
Bilig	4075	<i>Bilgili insan</i>
Törü birgüçi	4082	<i>Kanun koyan</i>
Ash bedük	5325	<i>Ash büyük</i>
Ulug kend begi	5354	<i>Uluğ Kent beyi</i>
Közi tok kişi	5385	<i>Gözü tok olan insan</i>
Tusulur kişi	5729	<i>Faydalı olan kişi</i>
Kılkı köngli köni	5742	<i>Tabiatı ve gönlü doğru olan</i>
Bilgi tengiz	6002	<i>Denizler kadar geniş bilgili</i>
Muabbir hakim	6020	<i>Rüya tabir eden hakim</i>
Ukuşlug bügü	6061	<i>Akıllı hakim</i>
Bügü bilgi king	6488	<i>Hakim bilgisi geniş</i>
Ajunug sınağlı akı elgi king	6488	<i>Dünyayı tecrübe etmiş, cömert ve eli açık olan</i>

1. 6. Metindeki Diğer Gönderimler: Eserimiz ana hikâyeye geçmeden önce birtakım bölümlere ayrılmış olduğu için her bölümde, anlatılan konuya

uygun olarak gönderimde bulunulmuştur. Yazar Tanrı için her zaman *bayat*, *ugan*, *idi*, *rab* kelimelerini kullanmamıştır. Kimi zaman da Tanrı'nın özelliklerinden yola çıkarak ona gönderimde bulunulmuştur. *Ay sırka yakın ay köngülke ediz* (KB 20), *mungsuz idi* (KB 28), *çergüçi* (KB 373), *küsüş* (KB 396), *ilahi* (KB 391) gibi sözcük ya da sözcük gruplarıyla Tanrı'ya gönderimde bulunulmuştur. Tavgaç Buğra Han'ın övgüsünün yer aldığı bölümde yazar Tavgaç Buğra Han'a gönderim yapmak için genellikle *terken kutı* (devletli hükümdar KB 109, 115, 121) sözcük grubunu kullanmıştır. Dilin meziyeti, fayda ve zararlarının söylendiği bölümde; *kişi* (KB 162, 163, 173, 175, 182), *er* (KB 163, 181), *yalnguk* (182) sözcükleriyle genel anlamda insanoğluna gönderimde bulunulmuştur. Bu sözcüklerin bölüm içinde sürekli yinelenmesi sayesinde konu bütünlüğü ve metnin sürekliliği sağlanmıştır.

Kitab atı urdum kutadgu bilig

Kutadsu okıgıka tutsu elig (KB 350)

“Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum, okuyana kutlu olsun ve ona yol göstereyim.”

Sözüm sözledim men bitidim bitig

Sunup iki ajunni tutgu elig (KB 351)

“Ben sözümü söyledim ve kitabı yazdım; bu kitap uzanıp her iki dünyayı tutan bir eldir.”

Elig til nişanı munu bu bitig

Sanga kottum emdi bitip ay tetig (KB 6506)

“Ey zeki insan, dilden ve elden kalan nişane, işte sana yazıp bırakmış olduğum bu kitaptır.”

“Kitab, Kutadgu Bilig ve bitig” sözcükleri aynı şeye gönderimde bulunmaktadır.

Turup evke kirdi bu iki kadaş

Kadaşına zahid alın tügdi kaş (KB 4976)

“İki kardeş böylece eve girdiler; zahit kardeşini biraz soğukça karşıladı.”

“İki kadaş” Odgurmış ve Ögdülmiş'e gönderimde bulunmaktadır.

Başına agıp men ol atçı kelip

Manga birdüki suvnu içtim alıp (KB 6054)

“Merdivenin başına kadar yükseldim ve o atlının gelerek bana verdiği suyu alıp içtim.”

“Atçı” kullanımı ile Azrail'e gönderimde bulunmaktadır.

Kapugda ün itti bedük ündedi

Kişi ıdtı tavrak baka kör tidi (KB 5954)

Yumuşçı bakıp aydı bir er turur

Sözüm bar tuşayın tiyü yol kolur (KB 5955)

“Hizmetçi baktı: - Bir adam gelmiş, söylenecek sözüm var diye, yanınıza girmek istiyor, dedi.”

“Kişi” ve “yumuşçı” sözcükleri aynı insana gönderimde bulunmaktadır.

Kamug teprenigli // bu sansız kalın

Tanukluk birür bir bayatıg tilin (1021)

“Bütün canlılar, bütün bu sayısız mevcudat Tanrı'nın birliğine dil ile şehadet eder.”

Törütti tümen ming halayıklarığ

Tili birle tengrig ögerler arıg (KB 1022)

“Tanrı yüz binlerce mahluku yarattı; onların hepsi Tanrıyı dilleri ile överler.”

Kamug teprenigli / sansız kalın / tümen ming halayık kullanımlarının gönderimi aynıdır.

Yusuf Has Hacib her ne kadar bazı ahlaki davranışları ve siyasete dair bilgileri vermek için bir hikâye kurgulamışsa da metinlerinde doğrudan okuyucuya / metin çözücüyeye de hitap etmektedir.

Şükür kıl ay ni'met idisi unur

Şükür kılsa ni'met bayat arturur (756)

“Ey nimet sahibi olan muktedir kimse, şükür et; şükür edersen, Tanrı nimetini arttırır.”

Ogulug kısa tut ata bolguçı

Sanga külmesüni kidin kelgüçi (1227)

“Ey baba olan, çocuğunu sıkı terbiye et; arkadan gelenler sana gülmesinler.”

Bor içme aya borçı bogzı kulı

Bor içse açıldı çıgaylık yolu (KB 2096)

“Ey içki düşküni, boğazının esiri, içki içme, içki içersen sana fakirlik yolu açıldı demektir.”

Ogulsuz ölürde öküندی tilin

Aya kin keligli ogul kız kılın (KB 3373)

“Evlatsız insan ölürken peşimanlığını ikrar etti ve: - Ey benden sonra gelen sen, çoluk-çocuk sahibi ol- dedi.”

*Nelük arsıkar sen **aya öldeçi***

Özüng iki künlük konuk boldaçı (KB 3529)

“Ey fani, niçin kendini aldatıyorsun, sen burada iki günlük misafirsin.”

Ay begler ağırlap bedük bolmuş er

Basınma begingni bedük tut ağır (KB 4085)

“Ey beylerin değer verip, yükselttikleri kimse, beyine karşı gelme, onu büyük bil ve ona hürmet et.”

Mungar mengzetü keldi emdi bu söz

*Munu yakşı tıngla **aya köngli tüz (KB 6452)***

“Buna benzer şöyle bir söz vardır, bunu iyice dinle, ey temiz kalpli insan.”

Tilim sözledi söz bitidi elig

*Ölür bu elig til **ay kılkı silig (KB 6505)***

“Dilim söyledi, elim de bunu yazdı, ey temiz kalpli insan, benim bu dilim ve elim fanidir.”

*Unıtma mini **ay okıglı tırig***

Özüm dünya kodsı töşense yirig (KB 6507)

“Ey bunu okuyan canlı, ben dünyayı bırakıp toprağa düşünce beni unıtma.”

Bu tipte beyitlere metnin birçok yerinde rastlamak mümkündür. Kahramanların ağızından okuyuculara, doğrudan yapmaları ve yapmamaları gereken davranışlar söylenmiştir. Eserin didaktik olma yönü ağır bastığı için yazar aynı şeyleri farklı kahramanların ağızından tekrar tekrar söyler. Kimi zaman farklı sözcüklerle kimi zamanda hiçbir değişikliğe gitmeden yineleme yapar.

Yinelemeler, beyitlerin birbiriyle bağlantısının sağlanmasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

***Bu yalğan kişiler** vefasız bolur*

Vefasız kişi halka tengsiz kılur (2039)

“Yalancı insanlar vefasız olur; vefasız kimseler halkın hayrına uygun olmayan işler yaparlar.”

***Tili yalğan erning** cefa kılkı ol*

Cefa kimde erse uş ol yılki ol (2041)

“Sözü yalan olan kimsenin tavır ve hareketi cefadır, cefa kimde ise, o kimse hayvandır.”

Kişi yalğanında tileme vefa

Bu bir söz sınanmış öküş yılki ol (2041)

“Yalancı adamdan vefa bekleme, bu uzun yıllardan beri tecrübe edilmiş bir sözdür.”

Yana ma bu kün burcu sabit turur

Bu sabit tidüküm tüpi berk bolur (KB 833)

“Bir de güneşin burcu sabittir; bu sabit dediğim; temeli sağlam olduğu içindir.”

Metnimizdeki yinelemeler genellikle, daha önceki beyitlerde ya da mısralarda geçen anahtar sözcüğün sonraki beyitlerde tekrar edilmesi şeklindedir.

KB’de dikkati çeken noktalardan biri de aynı sözcük ve sözcük gruplarının farklı gönderim değerine sahip olmasıdır. Metnin bir yerinde Kün Togdı’ya gönderim yapmak için kullanılan sözcük ilerleyen bölümlerde eserin diğer kahramanlarına gönderimde bulunabilmektedir. Gösterenlerin aynı kaldığı ancak gösterilenlerin değiştiği bu tip kullanımlar, yazarın metnine yerleştirdiği kahramanlar aracılığıyla ideal insan tipini anlatmayı hedeflediği düşünüldüğünde, doğal karşılanabilir. İdeal insan temini konu alan bu eserde, kahramanların benzer sözcüklerle vasıflandırılması yadırganmaz. Aşağıdaki tabloda ortak gösterenler verilmiştir.

Tablo 6

Kahramanlara Yapılan Ortak Gönderimler

KÜN TOGDI	AY TOLDI	OGDÜLMİŞ	ODGURMIŞ
Ogul		Ogul	
Tetig	Tetig		Tetig
Külüg	Külüg	Külüg	Külüg
		Böke	Böke
Unur	Unur	Unur	Unur
Bügü	Bügü		Bügü
Ulug	Ulug	Ulug	
		Kadaş	Kadaş
		Adaş	Adaş
		Kılkı arıg	Kılkı örüg

		Köngli tüz	Köngli tüz
Körklüg yüzüm		Körklüg yüzüm	
Bilge	Bilge	Bilge	
Ersig			Ersig
Kılkı silig		Kılkı silig	Kılkı silig
		Tonga	Tonga
	Erde baş		Erde baş
		Kılkı tüzün	Kılkı tüzün

Sonuç

Cümlelerden oluşan dizilerin bir metin olarak okuyucu karşısına çıkması, metnin yüzeyinde çeşitli dilsel ve anlamsal bağlantıların yer almasını gerektirir. Her dilde metnin yüzeyindeki bağlantıları sağlayan dilbilgisel kurallar ve yinelemeler vardır. Bu dilbilgisel kurallar ve yinelemeler aracılığıyla metinlerde bağdaşıklık sağlanır. Metinlerde dilbilgisel öğelerle sağlanan birlik metin için temel gerekliliktir. Bağdaşıklığın sağlanmasında önemli bir yere sahip olan yineleme, metnimizde sadece dilbilgisel öğeler vasıtasıyla gerçekleştirilmemiştir. Kimi zaman farklı sözlüksel birimler aracılığıyla aynı kahramana gönderimde bulunulmuştur. Bu kişilerin metin boyunca yinelenmesi sayesinde anlatının içeriği pekiştirilmiş ve metindeki istikrar sağlanmıştır.

Metindeki gönderimsel öğeler incelendiğinde, bazı gönderimlerin metinde geçen kahramanlar için uygun olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak bu durum, metinde uyulması gereken kafiye düzeninin yazarı sınırlandırmasından kaynaklanmıştır. Şiirsel metinlerdeki biçimsel özellikler, yazarı kimi zaman uygun olmayan gönderimlerde bulunmak zorunda bırakmıştır.

Kaynaklar

- GÜNAY, Doğan (2001), **Metin Bilgisi**, Multilingual.
- DRESSLER, Wolfgangulrich- BEAUGRANDE, Robert Alain (1981); **İntroduction to Text Linguistics**, Longman.
- SUBAŞI-Uzun, Leyla (1995), **Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı**, Simurg y. Ankara.
- DİLAÇAR, A. (2003), **900.Yıldönümü Dolayısıyla Kutadgu Bilig İncelemesi**, Ankara : Türk Dil Kurumu, 1972-19881995-2003.
- ARAT, Reşid Rahmeti (1999), **Kutadgu Bilig I. Metin**, Ankara, Türk Dil Kurumu.
- ARAT, Reşid Rahmeti (KB 1959), **Kutadgu Bilig II: Tercüme**, Ankara, TTK.
- ARAT, Reşid Rahmeti (1979), **Kutadgu Bilig III: İndeks**, (Neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce) İstanbul.